

УДК 811.161.2'34

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.4/29.209644>**Олеся ТЕЛЕЖКИНА,***orcid.org/0000-0002-2953-7368*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри мовної підготовки, педагогіки і психології

Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова

(Харків, Україна) *o_tele_o@ukr.net*

ПОЛІПТОТОН В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Важливу роль у викристалізованні побудови поетичного твору відіграють лексико-граматичні повтори. Однак, незважаючи на їх значущість і вагомість в організації віршового твору, деякі з них дотепер не були належно висвітлені у вітчизняній лінгвістиці. Вважаємо, що така неуха до продуктивних і активно реалізовуваних лексико-граматичних засобів поетичної стилістики невиправдана, що й зумовлює актуальність порушеної проблеми.

Об'єкт дослідження – лексико-граматичний повтор у мові української поезії другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Предметом вивчення є поліптон – фігура додавання, що ґрунтується на лексико-граматичному повторі. Автор статті послуговується тлумаченням поліптона в широкому значенні – повторення одного й того самого повнозначного слова в різних граматичних формах.

Мета розвідки – проаналізувати різновиди поліптона й особливості його функціонування в тканині поетичного тексту.

Дослідник описує різновиди поліптона за його семантико-граматичними властивостями (граматичний поліптон – зосередження уваги на певному вияві значення повторюваної лексеми без утворення нового образу; семантико-граматичний поліптон – повторення слова в різних граматичних формах із витворенням нового художнього образу); морфологічним вираженням (аналізована стилістична фігура представлена всіма змінюваними повнозначними частинами мови); насиченістю вияву (одиничний, подвійний (утворюється від двох до чотирьох поліптонних пар); «чистотою» вияву (неускладнений, ускладнений (ускладнення може мати фонетичне, графічне, граматичне, семантичне і стилістичне вираження)); контактністю розміщення (контактний і дистантний); локалізацією (тканина твору, назва збірки, циклу і твору); самостійністю функціонування (структурно зв'язані утворення і структурно самостійні сполуки (втілюються за допомогою номінативних і неповних речень, вставлених і парцельованих конструкцій)).

Автор доходить висновку, що поліптон – це продуктивний лексико-граматичний засіб оздоблення поетичної мови, що вирізняється багатством своїх сутнісних виявів (передавання «предметної» чи «процесової» характеристики; вираження альтернативи, уточнення; витворення нових образів) активно реалізується у віршових творах українських митців другої половини ХХ – початку ХХІ століття, сприяючи формуванню особливої емоційної тональності й своєрідного ритмомелодійного малюнка.

Ключові слова: поетична мова, поетичний твір, лексико-граматичний повтор, поліптон, повнозначне слово, граматична форма.

Olesia TIELIEZHKINA,*orcid.org/0000-0002-2953-7368*

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Language Training, Pedagogy and Psychology

of O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

(Kharkiv, Ukraine) *o_tele_o@ukr.net*

A POLYPTOTON IN UKRAINIAN POEMS OF II HALF OF THE XX – BEGINNING OF THE XXI CENTURY

Lexical and grammatical repetitions play important role in crystalliation of the poetic construction. Despite their importance and weight in the organization of the poem, some of them have not been adequately covered in national linguistics yet. We believe that such lack of attention to productive and actively implemented lexical and grammatical means of poetic stylistics is unjustified which raises the problem.

The object of the study is lexical and grammatical repetition in Ukrainian poetry in the second half of the twentieth – early twenty first centuries. The subject of the study is a polyptotone, which is a figure of addition based lexical and grammatical repetition. The author of the article uses the interpretation of a polyptotone in a broad sense as the repetition of the same full word in different grammatical forms.

The purpose of the study is to analyze the varieties of a polyptotone and its peculiarities in a poetic text.

The researcher describes varieties of a polyptotone by its semantic and grammatical properties (grammatical polyptotone which is focusing on a certain expression of the meaning of a repeating lexeme without the formation of a new image; morphological expression (the analyzed stylistic figure, which is represented by all the changing meaningful parts of the language); saturation of expression (single, double (formed from two to four polyptotonic pairs); "purity" of expression (uncomplicated, complicated (complication may have phonetic, graphic, grammatical, semantic and stylistic expression))); contact placement (contact and distance); location (the fabric of the work, the name of the assembly, cycle and work); the independence of functioning (structurally linked formations and structurally independent compounds (embodied by nominative and incomplete sentences, inserted and parceled structures)).

The author concludes that polyptotone is a productive lexical and grammatical means of decoration of poetic language characterized by the richness of its essential expressions (transfer of "object" or "process" characteristic; expression of alternative, refinement; creation of new images) is actively implemented in Ukrainian poems of the second half of the twentieth – early twenty first centuries, contributing to the formation of a special emotional tone and a kind of rhythm and melodic pattern.

Key words: poetic language, poetic work, lexical and grammatical repetition, polyptotone, full-meaning word, grammatical form.

Постановка проблеми. Особливість віршової мови – тяжіння до орнаментування різноманітними стилістичними засобами. З-поміж засобів оздоблення поетичного твору виділяються фігури, основу яких становлять повтори тих чи тих мовних одиниць.

Аналіз останніх досліджень. Повтори як засіб виявлення експресії вже тривалий час привертають увагу дослідників. Неодноразово зверталися до питання їхньої реалізації такі вітчизняні мовознавці, як В. Васильченко, Н. Грицик, Н. Дяченко, Ю. Зеленська, Е. Маліновський, Л. Михайлюк, А. Мойсієнко, Л. Мужеловська, В. Олексенко, Л. Пришляк, І. Синиця, І. Тарасинська та ін.

На нашу думку, важливу роль у викристалізуванні художньої побудови, зокрема й поетичного твору, відіграють лексико-граматичні повтори. Однак, незважаючи на їх значущість і вагомість в організації віршового твору, деякі з них дотепер не були належно висвітлені в наукових розвідках вітчизняних мовознавців. Ідеться зокрема про поліптон, який дотично згадували І. Качуровський (Качуровський, 1995), І. Макар та Л. Олішук (Макар, Олішук, 2011), Ю. Трифонова (Трифонова, 2012), проте детальна розробка цієї стилістичної фігури не була здійснена.

Уважаємо, що така неувага до продуктивних і активно реалізовуваних, як засвідчують результати опрацювання фактичного матеріалу, лексико-граматичних засобів поетичної стилістики не виправдана, що й зумовлює **актуальність** порушеної проблеми. З огляду на це, вважаємо за доцільне докладно розглянути поліптон як стилістичну фігуру вираження поетичної мови.

Об'єктом дослідження виступає лексико-граматичний повтор у мові української поезії другої половини ХХ – початку ХХІ століття. Безпосереднім **предметом** вивчення є поліптон – фігура додавання, що ґрунтується на лексико-граматичному повторі.

Мета розвідки – проаналізувати різновиди поліптона й особливості його функціонування в тканині поетичного тексту. Для досягнення зазначеної мети необхідно виконати такі **завдання**: уточнити визначення теоретичного поняття «поліптон»; описати його різновиди за семантико-граматичними властивостями, морфологічним вираженням, «чистотою» й насиченістю вияву, контактністю розміщення, локалізацією, самостійністю функціонування.

Методологічним підґрунтям є традиції комплексного лінгвостилістичного аналізу поетичної мови, викладені в працях К. Голобородька, С. Єрмоленко, Л. Лисиченко, О. Маленко, А. Мойсієнка та ін. Відповідно до цього в роботі були використані методи концептуального і стилістичного аналізу тексту, а також описовий метод.

Виклад основного матеріалу.

У вітчизняному мовознавстві цей засіб згадується в поодиноких розвідках (Ю. Трифонова, Р. Олішук), але не зафіксований як окремий термін у відповідних словниках. Реєстрація у термінологічних словниках спостерігається у закордонних виданнях (Михельсон, 1865; Чудинов, 1894; ЛЭС, 1987; КРР, 2003; LDW, 2013; СІДЕ, 2000), а також в окремих наукових працях (АТЯС, 1996). В опрацьованих наукових джерелах уживаються і синонімічні назви – поліптон, поліптова, багатвідмінковість. Як робочий використовуємо термін *поліптон* (від давньогрец. πολυπτότων – багато відмінків).

Зважаючи на розбіжності у визначенні фігури – у вузькому (повторення в межах речення чи фрази іменника або займенника в різних відмінках у тому самому значенні (І. Качуровський, Ю. Трифонова, А. Чудинов)) й широкому значенні (повторення одного й того самого повнозначного слова в різних граматичних формах (Р. Олішук, ЛЭС, АТЯС)), – у цій роботі послуговуємося визначенням у широкому значенні.

За результатами обстеження фактичного матеріалу стала можливою характеристика поліптотона за кількома ознаками: семантико-граматичні властивості, морфологічне вираження, «чистота» вияву, насиченість вияву, контактність розміщення, локалізація, самостійність функціонування.

Так, за семантико-граматичними властивостями виокремлюються два різновиди:

– граматичний поліптотон: *Завіяло, заговорило снігом / У полі, **попід садом і в саду*** (М. Вінграновський); *Солодкий липень вміло **літр за літром** / навколо лє на всіх легке тепло* (М. Славинський); *І розмову з душею / **Я очі ув очі** веду* (Ю. Сердюк); *І у бідності клятій / **тулитимеш латку до латки*** (Л. Закордонєць) – зосередження уваги на певному вияві значення повторюваної лексеми без утворення нового образу;

– семантико-граматичний поліптотон: *І тільки ти. І вечір. І безокрай – / **Надколотих світів. І тиша тиша*** (В. Стус); *Числа кров'яна мідь / **Карбує знаки на бересті / **Марнотою марнот***** (С. Сапеляк); ***Україна тіка з України*** (В. Базилевський) – повторення слова в різних граматичних формах з витворенням нового художнього образу.

Більшою поширеністю відзначаються структури граматичного поліптотона.

За морфологічним вираженням аналізована стилістична фігура представлена всіма змінюваними повнозначними частинами мови:

а) іменниками: з абстрактним значенням: ***Століття за століттям** протекло, / **Епохи** просміялись, наче діти* (М. Вінграновський); ***Пантрує нас за лихом лихо**, / **щоб і не вмер і не воскрес*** (В. Стус); ***Дні за днями**, бува, куняють, / **А живуть лиш у мріях та сні*** (В. Симоненко); ***На самоті із самотою** / **так несамотньо гомонить*** (І. Жиленко); ***Цією думою / з-поміж дум*** (С. Сапеляк); із конкретним значенням: ***І серце** мовить **серцеві**: «Бери!»* (Б. Мамайсур); ***щоб чути було, як снується хвилина, / мов нитка крізь серце: з замету в замет*** (П. Мовчан); ***Як собаки над кісткою / Люто гарчали / І на ворона ворон / Сердито хрипів*** (Л. Талалай); ***і стають нездоланими / відстані / від хати до хати*** (В. Кордун); ***Невже наш шлях від крові й до крові?*** (Л. Закордонєць);

б) прикметниками: відносними: ***Вже ближче** туляться до вічності країни, / **Що меч** несли, **що сіяли** / **руїни**, / **Живі живих** потроху **пізнають!*** (М. Вінграновський); ***у країні мерців** цунами, / **мертвий мертвого** мне й **штовха*** (В. Базилевський); якісними: ***Балада, банальна з банальних*** (І. Драч); ***кружляють сніжини над ним золотим золоті*** (П. Мовчан);

в) займенниками: особовими: ***Нам дуже й дуже жити треба – / Свобода в нас і – з нас іде!*** (М. Вінграновський); ***Мене в мені вже стільки перемерло – / epoch, народів і тисячоріч*** (В. Загулівітер); зворотними: ***Пережити себе в собі*** (Ю. Сердюк); означальними: ***Я ще назову його (ім'я – О. Т.), ви чуєте? / Я ще потрясу ним всіх і вся!*** (М. Вінграновський); ***і стане так ясно на мить / що все і всіх осяяне*** (В. Кордун); неозначеними: ***похмурого дня / жовтий букет / комусь від когось*** (М. Воробйов);

г) кількісними числівниками: ***Весь обшир мій – чотири на чотири*** (В. Стус); ***Забравши хто які пожитки, один за одним*** ланцюжком / ***ми в ніч ішли*** (П. Мовчан); ***Молилось одне одному у вічі, / якщо така сверблячка до ікон*** (В. Загулівітер); ***Яка жадоба нас вела / **Одне до одного, кохана?***** (Ю. Сердюк); ***Ми виточили, ми витончили один одного*** (Л. Слюсак);

д) дієсловами, що різняться способовими формами (***Пливеши – пливи. І смійся, і радій.*** / ***Усе і всіх віки перетривали*** (Л. Костенко); ***Не забути не забудь, Равві*** (В. Забаштанський); ***... чекаєш – чекай, / перемелюй мовчання грядки*** (А. Тимченко); часовими формами (***Я був з землею, / дужим був і чистим, / І струменів, і знав я, що живу – / І житиму!***.. (В. Боровий); – ***Все зроблю я для народу! / Почекайте років п'ять... – / І товче у ступі воду – / **Обіцяє... обіцять***** (М. Сом); ***І ти неприкаяний, ти причинний. / Усе на світі стоїть, як стояло*** (А. Ковальова); виявом переходності/неперехідності: ***спини мене отямся і отям*** (Л. Костенко)).

Найбільш активно представлений іменниковий поліптотон.

Насиченість вияву зафіксована у таких різновидах поліптотона:

а) одиничний: ***Що за хмара – по дузі / з-поза обрїю за обрїй... / Що за хмара – з краю в край*** (П. Мовчан); ***О помолїмося з мертвих о мертвих*** / ***свічечкою каменю праведного*** (С. Сапеляк); ***ми обоє не пам'ятаємо / що говорили одне до одного*** (Л. Голота); ***Трава траві** легенько **гладить** гриву, / **Громи далеко, аж ген-ген з узвиш*** (А. Мойсієнко); ***День у день стара** втіка від **горя** / **В Бога і людей на видноті*** (В. Калашник) – фігура вживається один раз на увесь поетичний твір;

б) подвійний – кілька поліптотонних утворень уживаються в межах одного тексту, які можуть бути виражені таким чином:

– утворюються пари повторюваних слів, яких може бути дві: ***І читав три сторінки відразу / Слово до слова, диво до дива*** (І. Драч); ***На квітку дивлюся, / То хочеться плоду, / І так щозими,***

щовесни і щоліта, / **Од сонця до сонця, / Од сходу до сходу** (Л. Талалай); **А очі – у очі / І руки – у руки, / І де ті розлуки?** (Ю. Сердюк); три: **Сиво як... сивосниву сосну / Нюха заєць і тінь свою нюха...** / **Так і є: з глибини в глибину, / З рук у руки, із вуха у вуха / Світ кидається й спить на ногах, / їсть і п'є, і нема йому свята...** (М. Вінграновський); **і тому триває / називання собак собаками / називання дощу дощем / називання мишей мишами / називання страху доблесною пильністю** (Г. Чубай); чотири: **Хай же пісня, зроджена в цю ніч, / Владно рушить в сіцілійську даль, / <...> / З двору в двір, з уступу на уступ. / З уст в уста, із серця до сердець** (М. Бажан);

– утворюються пари, де основним компонентом виступає те саме повторюване слово, але в кожній сполуці різна граматична форма: **Роса стояла над росою, / Роса світилася в росі** (Л. Талалай).

За такою якістю, як «чистота вияву», засвідчені випадки вживання:

а) неускладненого поліптотона: **Сніги в снігах. Ріку скувала крига** (Л. Костенко); **ішли години ніжною ходою / такі подібні, як сестра з сестрою** (В. Стус); **Сьогодні у клубі лекція: / «Людина людині – брат»** (М. Холодний); **там ходять по колу / один за одним апостоли / у відведений кожному час** (В. Кордун); **Три галки сидять на літах моїх літ** (С. Сапеляк);

б) ускладненого поліптотона, що може мати:

– фонетичне вираження: **Пустить мене́ до мене́. Поможіть / ввібрать в голодні очі край полинний / і захватить на смерть** (В. Стус) – прийменникова і безприйменникова форма родового відмінка особового займенника *я* вимагає різного наголошення складів, у зв'язку з чим і виникає метафонія;

– графічне вираження: **Розчахнута куртка, і – очі-об-очі, / І – очі-в-очах (чи це ти, чи я?)** (О. Забужко) – поліптотонна сполука записана із використанням засобів супраграфеміки;

– граматичне вираження: **Мов решето – на дірці дірка – / крізь пори дивишся на світ** (П. Мовчан); **писанкою писанка чорнобривилась** (В. Сапеляк); **Хіба збагнеш, / коли в собі себе уб'єш / не до кінця, і не зникаєш, / і батькові усе прощаєш** (В. Гужва) – інверсія в одиничному різновиді; **Ідеш чи стоїш, але слово за слово, / Ідеш чи стоїш – за літами літа. / Не встиг оглянутись, як слово солоно / На сон твій, на крок, на літа обліта** (М. Вінграновський) – інверсія в другій парі подвійного поліптотонного утворення;

– семантичне вираження:

– антитеза: **Життя вівсили – це палата. / Це сон без сну** (В. Базилевський); **Я продаю квитки**

на коней та верблюдів / у збруї золотій пошарпані боки. / О пильні сторожі з очима страхолюдів, / з очима без очей, з очима навпаки! (Ю. Андрухович) – протиставлення в одиничній парі, що виникає завдяки використанню прийменників відповідної семантики; **Уздріть / день за днем / завтра без завтра** (С. Сапеляк) – протиставлення у другій парі, що впливає зі смислового наповнення першої і залежне від нього; **Без словоблудного єлею / у заримованих рядках / завжди були: / земля – землею, / а небо – небом у віках** (В. Тимченко); **як вихором дивним здіймало, несло і крутило / наш дім-невидимку, й тулилося тіло до тіла, / і серце до серця на протягах чорних ліпило** (Л. Голота) – антитегетичні відношення між частинами подвійного поліптотона; **і – місяць над морем із сяйливою стежкою / що пролягає / від берега аж до берега / від життя до життя / від смерті до смерті** (В. Кордун) – протиставлення другого і третього компонента, кожен із яких виступає смисловим кодом складників першого компонента: **від берега життя до берега смерті**;

– градація: **Сніг та й за снігом, / рік та й за роком. / В юність не зробим вже ані кроку** (І. Жиленко); **Лий свою воду, титко Надіє. / Зо дня у день, / та із віку в вік** (І. Жиленко) – посилення смислового навантаження від першого поліптотонного утворення до другого;

– антитеза + градація: **Все минає – все мине... / Ніч – за ніччю, / день – за днем, / рік – за роком, / крок – за кроком** (І. Жиленко) – друга, третя, четверта і п'ята пари розкривають зміст першої пари, причому таке розкриття відбувається за трьома напрямками: між другим і третім складником багатоконпонентного поліптотонного утворення розгортаються відношення протиставлення, від другого і третього як смислової єдності йде посилення до четвертого – клімакс, а від четвертого до п'ятого – спадання – антиклімакс;

– порівняння: **Не був, не бачив і не знав, / а світ біліє, як білів, / і скрізь – Господня стежка** (М. Славинський) – за допомогою такого прийому підкреслюється сталість того, що відбувається, незмінність навколишніх реалій;

– стилістичне вираження:

– анадиплосис: **Втратила силу / сила печерна** (В. Базилевський) – ліва частина поліптотона розміщена в кінці поетичного рядка, а права – на початку наступного, що забезпечує своєрідне перетікання як графічне, так і смислове;

– просаподосис: **Літа минають за літами** (Л. Талалай); **Свіча моя в священній чорноті / Скорботою стікає по скорботі** (С. Сапеляк) – компоненти поліптотонної сполуки утворю-

ють обрамлення віршового рядка, що уможливило створення додаткових акцентів на його початковому і кінцевому фрагментах;

– подвоєння: *Сам. Мов верблюди у пустелі, / Бредуть між людей мої роки – / Мовчки. Один за одним. Мовчки. Один за одним* (Б. Мамайсур); *За роком рік росте твоя тюрма, / за роком рік підмурів'я в землю грузне* (В. Стус); *Ти кажеш мені: в пустелі пустель я сьогодні одна. / Я кажу тобі: в пустелі пустель / сьогодні багато люду. / Ти кажеш мені: в пустелі пустель / самота не страшна* (В. Герасим'юк) – повторне вживання парної фігури створює ефект подвійного насичення і подвійного відлуння, а отже, сприяє загостренню уваги саме на повторюваному відтинку тексту;

– подвоєння + анадиплосис: *Загребушу орду / Переслідує страх, / І розносить луна / Перестукіт копит, / За верстою верста, / За верстою верста, / За степами / Степи* (Л. Талалай) – такий спосіб подання поліптонного утворення посилює його звучання й допомагає створити особливий ритмічний малюнок поетичних рядків, який гармоніює з їхнім змістом.

Усі описані різновиди поліптотона можуть різнитися близькістю розміщення компонентів і відповідно поділяються на:

а) контактний поліптон: *День по дню бороню – мармурова ідея моя* (І. Драч); *Та й діяння марні. / Суєта суєт і мана* (В. Стус); *Плнуть хвилини – за хвилию хвиля, / Час набіга – за сльозою сльоза* (Л. Талалай); *з бійниць громохких / від шаблі до шаблі* (С. Сапеляк); *І потоки осіння чорвотока. / І потокою світ смердить оцей – / Де ні вогню, ні стягів... Лиш морока. / І ворон ворону вже цілить в око* (А. Мойсієнко); *Яка жадаба нас вела / Одне до одного, кохана?* (Ю. Сердюк);

б) дистантний поліптон: *Дозволь нам, море, в пору цю світанну / Своєю кров'ю влитись в твою кров...* (М. Вінграновський); *Ти сам плиवेश, відринутий від себе. / І лиш за гребнем прозираєш гребінь* (В. Стус); *Квітує серце – ми вже квіти, / Рука квітує до руки* (І. Драч); *Любове, сти. Свіча згоріла при свічі* (С. Сапеляк); *все сплуталося тут, пашисть пекельне грище, / об щит спиткнувся щит під сурми клич живий* (В. Базилевський).

Уживання контактного поліптотона уможливило створення точкового тонального і смислового акценту завдяки близькому розміщенню його компонентів. А внаслідок віддаленого розміщення елементів аналізованої фігури до її складу умовно залучаються й ті лексеми, які їх розмежовують, що дає змогу отримати інакшу і смислову, і ритмомелодійну картину.

Найбільша гострота вияву розглядуваної ознаки досягається у разі поєднання близького й віддаленого розміщення складників, яке спостерігається в подвійному поліптоні: *До думи дума доруша... / Стодоли дум – в одну стодолу!* (М. Вінграновський); *Що йшла від хати і до хати, / Від села до іншого села* (про кодола – О. Т.) (М. Сом); *Світ зміст зі світу – / рівновелике коло із кола* (В. Кордун), що дає змогу створити особливий ритмічний малюнок поетичного твору.

Досліджуваний стилістичний засіб незалежно від його класифікаційних ознак здебільшого фіксується в тканині віршового тексту, що й ілюстрували всі попередньо наведені приклади. Однак засвідчуються випадки локалізації поліптотона і в заголовках поетичних творів: *Сон у сні* (В. Базилевський) чи *За тінню тінь* (Н. Поклад); і в назвах циклів: *Сльоза за сльозою* (І. Жиленко).

Окрім того, спостерігаються ситуації, коли те саме поліптонне утворення уживається двічі: *За кроком крок* (М. Бажан) – як назва твору і *За кроком крок назад по життєвій путі / Бреду в минулу даль* (М. Бажан) – як частина поетичного рядка; тричі: *За цвітом цвіт* – назва добірки поезій, заголовка до твору і частина тексту: *За снігом сніг, / За цвітом цвіт. / І жовтизна за жовтизною. / А ти, любове, йдеш за мною* (Л. Закордоньць); а то й чотири рази: *Трава над травою* (В. Кордун) – назва поетичної збірки + назва циклу + заголовок вірша + компонент тексту: *Це буде трава над травою: / ніхто її не побачить, / ніхто її не почує / і не відчує на дотик* (В. Кордун). Такий поліптонний повтор сприяє особливому концентрованому насиченню і створює єдиний смисловий стрижень. Окрім того, за умови такого вживання поліптон у тексті виступає або елементом зачину (уживається на початку першої строфи), який дає поштовх для розгортання дії, як у першому й другому прикладах, або фінальним смисловим акордом, як у третій ілюстрації (використано в останній строфі).

Остання класифікаційна ознака – за місцем локалізації – уможливило виокремлення ще однієї характеристики: самостійність чи зв'язаність функціонування поліптонних сполук. Їхня представленість у назвах і заголовках засвідчує можливість реалізації як окремих синтаксичних одиниць, що й підтверджують вищенаведені приклади. Проте втілення поліптотона в статусі самостійного синтаксичного утворення можливе не лише в заголовках, а й у тілі поетичного тексту. Такий варіант подання засвідчений у тих випадках, коли аналізований засіб є:

– номінативним реченням: *Добрий ранок, моя самотність! / Холод холоду. Тиша тиш* (Л. Костенко); *Самота самоти. / Вузол тиші. / Вікно* (В. Стус);

– неповним реченням: як окрема будова: *Ніби лицар, що закутий в лати, / Я стою в калюжі серед хати. / А вода за водою. / А біда за бідою. / Лиш війна одгупала з двора, / Знов до школи йти мені пора* (М. Сом), або як складник поліпредикативної конструкції: *За полем – ліс, а далі – луг, / За видно-кругом – виднокруг* (М. Сом); *Не вір в мою втечу. / Та втеча – предтеча, / Щоб руки – на плечі / І очі – у очі* (Ю. Сердюк);

– вставленою конструкцією: *І в золоті вечірнім – день при дні – / вони (люди – О. Т.) нечутно тануть* (І. Жиленко); *Жінки – по сльозині сльозина – / витікають у поле* (В. Кордун); *З далечини, одним одна, / В далечину, уже безкрилу* (Л. Талалай);

– парцелятом: *Гуртом! Гуртом! Плечем до плеча! / Танцюю, гарцюю, туцюю, вертись / Вільніш, смілиш, крутіш!* (М. Бажан); *Ти мені відлюби-лась. Від утєч і утєчі* (С. Сапеляк).

Як структурно зв'язана одиниця поліптотон реалізується у тканині поетичного тексту. При цьому «зв'язаний» він може бути іменником: *Цю жінку я люблю. Така моя печаль. / Така моя тривога і турбота. / У страхі скінчив ніч і в страхі день почав. / Від страху і до страху ця любовта* (М. Вінграновський); прикметником: *І був невидимий листок / поміж листками* (В. Базилевський); *Сосновий ліс, сніги і тиша, / Ключуть калину снігурі. / І тінь від тині голубіша / І синь, і сонце угорі* (М. Луків); дієсловом: *Я в смутку самітин. Не смич те чоло / Там спогад на спогад себе запросили / І не промовляють* (С. Сапеляк); *Барва барву замагає / і в душі. / І тому вона гортає / міражі* (В. Базилевський); *У вічність день за днем пливе, – / ніщо у світі не нове* (М. Луків). Найбільш частими є ситуації структурної залежності від дієслова.

Поліптотон як органічний складник поетичного тексту не є суто «механічним» чи «технічним» утворенням, функція якого зводиться лише до додаткового виділення певного текстового фрагмента. Це багатий своїми сутнісними виявами стилістичний засіб.

Розглядувана стилістична фігура спостережена як засіб створення характеристики, причому така вона може стосуватися як окремого явища («предметна»), предмета чи особи, так і певної виконуваної дії («процесова»).

«Предметна» характеристика залежно від авторської інтенції вона може бути тривіальною: *В снігу – цвіте мигдаль. / Та що ти? Лижі лижками* (І. Драч); *Чай п'ємо. / Відтають заморожені глиною крила. / Чай як чай* (В. Гужва) і виявляти нейтральне емоційно значеннєве наповнення, а може бути експресивно насиченою. Таку властивість ілюструють зразки, в яких відповідна характерологічна риса

творюється тільки за допомогою власне поліптотона, наприклад: *Бо він народ. Бо він – глагол життя. / Він – зміна змін. Йому нема заміни* (М. Вінграновський); *Історичні постаті. Крім Федя / й корчмаря. Хоча ні: корчмар – Давид. / В нього – збір, коли в землю піде гаддя, / чи то пак, гадде, як казав мій дід. / Та гадде гаддем. Я не про те* (В. Герасим'юк); *Як поет – безпереч геніальний. / Як людина – падлюка з падлюк* (Н. Поклад), або такі, де поліптотонну сполуку унаслідок її структурної і змістової зв'язаності підтримує і доповнює певна лексема, як-от: *І стільки життя у житті!* (І. Жиленко); *Мій череп ось Тобі, Свободо всіх свобод* (С. Сапеляк); *Сам на сам із собою – і нікого на тисячу тисяч років. / Сам на сам із собою – і нікого на сотню сотень світів* (В. Кордун); *Про те дівча, яке в палаті / гітару тулить до грудей / в куфайці, де на латці латка, / лата останню із ідей, / що все людьми себе латали* (Л. Голота).

«Процесові» оцінні якості визначаються за тривалістю дії: *А сніг іде. Століття за століттям* (С. Сапеляк); *А літо йде по літі, поліття, повноліття – / та три шляхи надії заблисли в мому оці* (І. Калинець); *На балконі «два на три», – / Від жури і до жури* (В. Забаштанський); послідовністю розгортання: *І невдовзі / Приглянувся я: за планом виник план* (М. Вінграновський); *Опортретнено всіх. За квадратом квадрат* (С. Сапеляк); *За поколінням покоління / Іде й відходить у віки* (М. Луків); *Часе дивний, у віспі базарів-торгів, – / дні за днями ідуть – в одностроях* (Н. Поклад); способом виконання: *Б'ють в доміно – могила до могили. / Б'ють в доміно – облич сіріє прах* (М. Вінграновський); *І скоряються гори нам / Шпиль по шпилью – усі за нами!* (С. Йовенко); *Скорбімо по вмерлих круг столу плечем до плеча* (І. Жиленко); *І не маяч, як тінь над тінню* (Л. Талалай); *Очима у очі говорим* (Ю. Сердюк). Більш наснажений вияв способу дії спостерігається за умови вживання подвійного поліптотона: *Ввіходь у танечне коло. / Притиснись плечем в плече. / Стегном до стегна. / Рукою до рук. / Скоком у скік. / Крик!* (М. Бажан).

Можливе також вираження альтернативи: *Щось химериш чи химериться, / Небо – чудо весняне* (В. Шевчук); *Сорока настирно кричала «пробі!», / тож декому спалось міцніше – / таким все однаково: в лоб чи по лобі / і що Арістотель, що Ніцше...* (О. Тараненко); уточнення тих чи тих ознак: *квадрат – чотири на чотири – / і окрай чорного ствола* (В. Стус); *Є просто ми – одне при однім – люди* (В. Затулівітер), чи підкреслення їх накопичуваності: *Транспортером чорно лине / за вуглиною вуглина* (В. Сосюра); *Та до сльози сльозу низав – / Стоколос нації, стоголос* (І. Драч); *Буде тобі сіно, і*

до сіна, / І земля барвінкова, й поріг (М. Вінграновський); Калатала Десна – і на воду вода набігала (В. Стус); В стрімкі рядки / До слова – слово, / Що стануть полум'ям колись (Л. Талалай), передані за допомогою поліпттотона.

Як носій певної характеристики і засіб її втілення поліпттотон, зокрема його семантико-граматичний різновид, є плідним джерелом творення нових поетичних образів: *Я не покличу щастя не моє. / Луна луни туди не долітає* (Л. Костенко); *Пливе земля. І спокій сподіваний – / як тиша тиші. Як кінець кінця. / Хлющить вода. Так час біжить захланий – / наближує мене до речення* (В. Стус); *Золо-*

тий метелик над городом. / Тиша тиш. І смерть грядками бродить (І. Жиленко).

Висновки.

Викладене дає змогу зробити висновки про те, що поліпттотон – це продуктивний лексико-граматичний засіб оздоблення поетичної мови, що активно реалізується у віршових творах українських митців другої половини ХХ – початку ХХІ століття, сприяючи створенню особливої емоційної тональності й своєрідного ритмомелодійного малюнка.

Перспективу дослідження вбачаємо у укладанні словника поліпттотонних утворень, ужитих у творах українських митців другої половини ХХ – початку ХХІ століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Античные теории языка и стиля (антология текстов) (АТЯС). / Под общ. ред. О. М. Фрейденберг. Санкт-Петербург : АЛЕТЕЙЯ, 1996. 362 с.
2. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм: (Стилістика): у 2 ч. Ч. 2: Фігури і тропи. Мюнхен–Київ : б. в., 1995. 236 с.
3. Культура русской речи (КРР): энциклопедический словарь-справочник. / Под общ. руков. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева. Москва : Наука, 2003. 837 с.
4. Литературный энциклопедический словарь (ЛЭС). / Под ред. В. М. Кожевникова, П. А. Николаева. Москва : Советская энциклопедия, 1987. 752 с.
5. Михельсон А. Д. Объяснение 25000 иностранных слов, вошедших в употребление в русский язык, с означением их корней. Москва : Издание книгопродавца А. И. Манухина, 1865. 718 с.
6. Олішчук Р. Л., Макар І. С. Конструкції з повторами у мові роману Лонга «Дафніс і Хлоя». *Studia linguistica* : збірник наукових праць КНУ ім. Тараса Шевченка. 2011. Вип. 5. Ч. 2. С. 49–56.
7. Трифонова Ю. Природа та розвиток ритмічної парадигми (на матеріалі «Блакитного роману» Гната Михайличенка). *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2012. Вип. 56. Ч. 2. С. 217–222.
8. Чудинов А. Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. Санкт-Петербург : Издание книгопродавца В. И. Губинского, Типография С. Н. Худекова, 1894. 1004 с.
9. Lexikalische Deutsches Wörterbuch (LDW). 2013. URL: <https://www.clarin-d.net/de/sprachressourcen-und-dienste/lexikalische-ressourcen> (дата звернення: 15.11.2018).
10. The Collaborative International Dictionary of English (CIDE). 2000. URL: <https://gcide.gnu.org.ua/> (дата звернення: 15.11.2018).

REFERENCES

1. Antichnyie teorii yazyika i stilya (antologiya tekstov) [Antique Theories of Language and Style (Text Anthology)]. Pod obsch. red. O. M. Freydenberg. Sankt-Peterburg: ALETEYYa, 1996. 362 p. [in Russian].
2. Kachurovskiy I. Osnovy analizy movnykh form: (Stylistyka): u 2 ch. Ch. 2: Fihury i tropy. [Fundamentals of the analysis of linguistic forms: (Stylistics): at 2 pm Part 2: Figures and tropes]. Miunkhen–Kyiv: [b. v.], 1995. 236 p. [in Ukrainian].
3. Kultura russkoy rechi: entsiklopedicheskiy slovar-spravochnik [Culture of Russian Speech: Encyclopedic Dictionary]. Pod obsch. rukov. L. Yu. Ivanova, A. P. Skovorodnikova, E. N. Shiryayeva. Moskva: Nauka, 2003. 837 p. [in Russian].
4. Literaturnyy entsiklopedicheskiy slovar [Encyclopedic Literary Dictionary]. Pod red. V. M. Kozhevnikova, P. A. Nikolaeva. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1987. 752 p. [in Russian].
5. Mihelson A. D. Ob'yasnenie 25000 inostrannyih slov, voshedshih v upotreblenie v russkiy yazyik, s oznacheniem ih korney [Explanation of 25.000 foreign words that have come into use in the Russian language, with the meaning of their roots]. Moskva: Izdanie knigoprodavtsa A. I. Manuhina, 1865. 718 p. [in Russian].
6. Olishchuk R. L., Makar I. S. Konstruktsii z povtoramy u movi romanu Lonha "Dafnis i Khloia" [Designs with repetitions in the language of Long's Daphnis and Chloe novel]. *Studia linguistica*: zbirnyk naukovykh prats KNU im. Tarasa Shevchenka. 2011. Vyp. 5. Ch. 2. Pp. 49–56 [in Ukrainian].
7. Trifonova Yu. Pryroda ta rozvytok rytmičnoi paradyhmy (na materialy "Blakytneho romanu" Hnata Mykhailychenka) [The nature and development of the rhythmic paradigm (based on Hnat Mikhailchenko's "Blue Novel")]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filolohichna*. 2012. Vyp. 56. Ch. 2. Pp. 217–222 [in Ukrainian].
8. Chudinov A. N. Slovar inostrannyih slov, voshedshih v sostav russkogo yazyika [Dictionary of foreign words included in the Russian language]. Sankt-Peterburg: Izdanie knigoprodavtsa V. I. Gubinskogo, Tipografiya S. N. Hudekova, 1894. 1004 p. [in Russian].
9. Lexikalische Deutsches Wörterbuch. 2013. Retrieved from: <https://www.clarin-d.net/de/sprachressourcen-und-dienste/lexikalische-ressourcen> (Last accessed: 15.11.2018).
10. The Collaborative International Dictionary of English. 2000. Retrieved from: <https://gcide.gnu.org.ua/> (Last accessed: 15.11.2018).